Кримінальне право та кримінологія

УДК 343.9:351.746

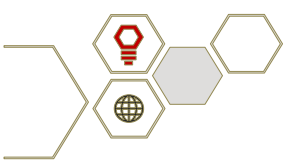
DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.21771127>**Кримінологічне забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки
України: теоретичне обґрунтування та функціональна модель****Веселовська Наталія Олександрівна,**

кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету,

ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-5321-9693>**Прийнято: 10.11.2025 | Опубліковано: 30.11.2025**

Анотація: У статті здійснено теоретичне обґрунтування кримінологічного забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України (БЕБ) як самостійної кримінологічної категорії та визначено його місце у системі інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності БЕБ. Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ, визначення його змісту, структури, функціонального призначення та принципів реалізації, з'ясування його місця у системі інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності БЕБ, а також розроблення функціональної моделі, орієнтованої на виявлення, оцінювання, прогнозування та запобігання криміногенним ризикам у сфері економічної безпеки держави. За допомогою системно-структурного, діалектичного та догматичного методів розкрито сутність кримінологічного забезпечення, визначено його функціональне призначення, структурні складові та принципи реалізації. Запропоновано авторське визначення кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ й розроблено функціональну модель кримінологічного забезпечення, побудовану за логікою: «інформація – кримінологічна діагностика – детермінаційний аналіз – оцінювання

криміногенних ризиків – прогнозування – превентивне рішення – оцінювання результативності – коригування». Проаналізовано сучасні виклики, що впливають на діяльність Бюро економічної безпеки України в умовах воєнного стану, зокрема високу латентність економічної злочинності, адаптивність злочинних схем, цифровізацію фінансових процесів та необхідність застосування ризик-орієнтованого підходу до забезпечення економічної безпеки держави. Обґрунтовано, що кримінологічне забезпечення не зводиться до інформаційно-аналітичної обробки даних, а передбачає системне дослідження детермінант економічної злочинності, оцінювання криміногенних ризиків, кримінологічне прогнозування та наукове обґрунтування превентивних управлінських рішень. Зроблено висновок, що підвищення ефективності діяльності БЕБ пов'язане з упровадженням науково обґрунтованої системи кримінологічного забезпечення, здатної забезпечити своєчасне виявлення, прогнозування та мінімізацію криміногенних ризиків у сфері економічної безпеки держави.

Ключові слова: Бюро економічної безпеки України, кримінологічне забезпечення, інформаційно-аналітичне забезпечення, економічна злочинність, криміногенні ризики, кримінологічна діагностика, кримінологічне прогнозування, ризик-орієнтований підхід, економічна безпека держави.

Criminological Support for the Activities of the Bureau of Economic Security of Ukraine: Theoretical Substantiation and a Functional Model

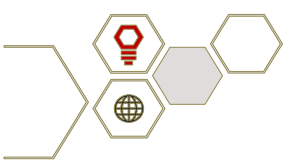
Nataliia Veselovska,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Law,

National Academy of Management, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-5321-9693>

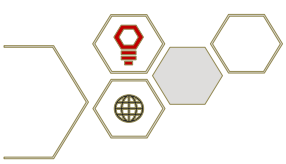
Abstract: This article provides a theoretical justification for the criminological support of the activities of the Economic Security Bureau of Ukraine as an independent

criminological category and defines its role within the system of information and analytical support for the Bureau's activities. The aim of the article is to provide a theoretical justification for the nature of criminological support for the activities of the Economic Security Bureau of Ukraine, to define its content, structure, functional purpose and principles of implementation, to clarify its place within the system of information and analytical support for the Bureau's activities, and to develop a functional model focused on identifying, assessing, forecasting and preventing crime-related risks in the sphere of the state's economic security. Using systemic-structural, dialectical and dogmatic methods, the essence of criminological support has been revealed, and its functional purpose, structural components and principles of implementation have been defined. An author's definition of criminological support for the activities of the Economic Security Bureau of Ukraine has been proposed, and a functional model of criminological support has been developed, structured according to the following logic: 'information – criminological diagnosis – deterministic analysis – assessment of criminogenic risks – forecasting – preventive measures – evaluation of effectiveness – adjustment'. The study analyses the current challenges affecting the activities of the Economic Security Bureau of Ukraine under martial law, in particular the high latency of economic crime and the adaptability of criminal.

Keywords: Bureau of Economic Security of Ukraine, criminological support, information and analytical support, economic crime, criminogenic risks, criminological diagnostics, criminological forecasting, risk-oriented approach, State economic security.

Постановка проблеми. Реформування системи органів, уповноважених забезпечувати економічну безпеку держави, стало одним із ключових напрямів інституційної трансформації механізму протидії економічній злочинності в Україні. Створення Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ) ознаменувало перехід від переважно силової моделі протидії економічній злочинності до комплексної моделі, що поєднує правоохоронну, аналітичну й

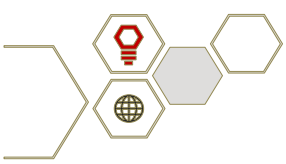

інформаційно-аналітичну діяльність, що відповідає сучасним європейським тенденціям, відповідно до яких ефективність протидії економічній злочинності визначається здатністю держави виявляти, припиняти та розслідувати вже вчинені правопорушення, можливістю своєчасно ідентифікувати криміногенні ризики, прогнозувати їх розвиток, запобігати виникненню нових злочинних схем і мінімізувати криміногенні загрози ще до їх практичної реалізації.

Особливої актуальності зазначена проблема набула в умовах воєнного стану, адже повномасштабна збройна агресія спричинила суттєві зміни в економічних процесах держави, збільшення обсягів бюджетних видатків, міжнародної фінансової та гуманітарної допомоги, державних закупівель для потреб оборони, що, поряд із позитивними наслідками для забезпечення життєдіяльності держави, створило нові можливості для вчинення економічних кримінальних правопорушень. Одночасно зростає латентність економічної злочинності, удосконалюються механізми її приховування, поширюються складні багаторівневі схеми незаконної фінансової діяльності, що значно ускладнює їх своєчасне виявлення традиційними процесуальними засобами.

За таких умов особливого значення набуває кримінологічний підхід до забезпечення діяльності БЕБ, ефективне функціонування якого потребує як належного нормативно-правового регулювання та організаційного забезпечення, так і комплексного кримінологічного аналізу економічної злочинності, її причин і умов, закономірностей розвитку, особливостей особи правопорушника, криміногенних ризиків та механізмів їх мінімізації. Кримінологічні знання створюють теоретичне підґрунтя для переходу від реагування на окремі факти економічних правопорушень до системної превентивної діяльності, орієнтованої на недопущення їх виникнення.

Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить, що основна увага науковців зосереджена переважно на питаннях правового статусу БЕБ, його компетенції, місця у системі правоохоронних органів та особливостей здійснення досудового розслідування. Натомість поняття кримінологічного

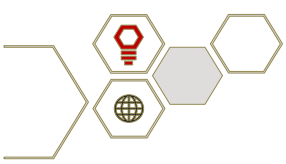

забезпечення діяльності БЕБ, його зміст, структурні елементи, функції та місце в системі інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності залишаються недостатньо дослідженими. У вітчизняній кримінологічній науці фактично відсутня цілісна теоретична концепція кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ, що негативно впливає на формування єдиних методологічних підходів до реалізації його аналітичної та превентивної функцій, у зв'язку з чим виникає об'єктивна потреба у комплексному дослідженні кримінологічного забезпечення діяльності зазначеного органу, визначенні його поняття, змісту, структурних складових та ролі у формуванні сучасної ризик-орієнтованої моделі протидії економічній злочинності.

Наукове осмислення зазначених питань має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення, оскільки сприятиме вдосконаленню аналітичної діяльності БЕБ, підвищенню ефективності запобігання економічним кримінальним правопорушенням та розвитку сучасної кримінологічної доктрини у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні циклічного характеру кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ та формуванні теоретичних передумов для розроблення відповідної авторської циклічної моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика створення та функціонування Бюро економічної безпеки України почала активно привертати увагу українських науковців одразу після законодавчого оформлення його правового статусу, проте дослідження переважно мають адміністративно-правове, кримінально-процесуальне, фінансово-правове або організаційне спрямування. Питання кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ як цілісної системи пізнання, оцінювання, прогнозування та мінімізації криміногенних ризиків у сфері економіки ще не отримало належного теоретичного осмислення.

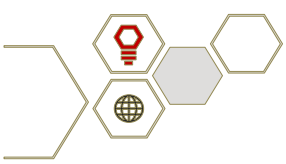
Одними з перших проблеми функціонування новоствореного органу дослідили О. Тарасенко та О. Старенький, які у статті «Забезпечення

функціонування Бюро економічної безпеки України: окремі проблемні питання» [1] охарактеризували БЕБ як новий аналітичний правоохоронний орган у сфері захисту публічних фінансів та пов'язали його створення з переходом від силової до аналітично орієнтованої моделі протидії економічним правопорушенням. Особливу увагу науковці приділили проблемі поєднання в межах одного органу аналітичних і правоохоронних функцій, адже, на думку вчених, відсутність чіткого розмежування цих напрямів створює ризик домінування карально-детективної складової над аналітичною природою Бюро. Порушена проблема має безпосереднє значення для формування концепції кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ, оскільки засвідчує необхідність розвитку не лише процесуальних засобів реагування, а й методів системного аналізу економічної злочинності.

О. Бабаєва та В. Дядик дослідили місце БЕБ в системі органів кримінальної юстиції та розглянули передумови його створення, завдання, компетенцію, підслідність, форми та методи діяльності, звернули увагу і на впровадження ризик-орієнтованого підходу як одну з особливостей діяльності Бюро, створеного не лише як орган досудового розслідування, а й як аналітичний орган. Значення цієї праці для кримінологічного дослідження полягає у підтвердженні того, що оцінювання ризиків повинно становити одну з основ діяльності БЕБ, проте зміст ризиків, їх кримінологічна природа, критерії виявлення та способи використання результатів такого оцінювання докладно не розкривалися [2].

Компетенцію БЕБ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економічної діяльності досліджував В. Карелін, який звернув увагу на розслідування вже вчинених правопорушень та на превентивну спрямованість діяльності Бюро, що є важливим для обґрунтування кримінологічного забезпечення як системи, що повинна охоплювати виявлення причин та умов економічної злочинності, прогнозування її трансформацій і розроблення заходів запобігання. У роботі основну увагу приділено мерам

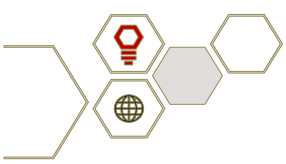

компетенції БЕБ, а не побудові окремої кримінологічної моделі забезпечення його діяльності [3].

Фінансово-правовий аспект діяльності новоствореного органу представлений у дослідженні М. Піхоцької, яка розглянула БЕБ як новітнього суб'єкта державного фінансового контролю та проаналізувала його місце у системі захисту публічних фінансів та наголосила на значенні інформаційно-аналітичної діяльності для виявлення загроз економічним інтересам держави, розширюючи розуміння функціонального призначення БЕБ. Дослідження зосереджується передусім на фінансовому контролі, а не на кримінологічному аналізі закономірностей економічної злочинності [4].

Н. Пузирна дослідила правові аспекти створення та діяльності Бюро економічної безпеки України та розглянула нормативні передумови його формування, завдання, повноваження та очікуване місце у системі державних органів, що протидіють правопорушенням у сфері економіки. Праця має значення для з'ясування юридичної основи діяльності БЕБ, залишаючи поза межами дослідження кримінологічні методи інформаційного та прогностичного забезпечення його роботи [5].

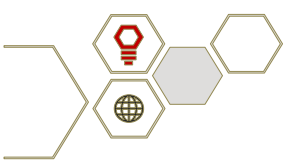
Значний внесок у дослідження проблем забезпечення діяльності БЕБ зробив В. Шевчук, який обґрунтував концептуальні засади криміналістичного забезпечення діяльності БЕБ, визначив його структуру, перспективні напрями розвитку криміналістичних знань і засобів, а також необхідність формування окремої теорії криміналістичного забезпечення діяльності цього органу. Запропонований підхід має важливе значення для розвитку криміналістики, однак стосується насамперед процесу розслідування кримінальних правопорушень та використання криміналістичних засобів, проте питання кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ як самостійної складової інформаційно-аналітичного забезпечення, орієнтованої на виявлення криміногенних ризиків, їх оцінювання та запобігання економічній злочинності, у зазначеному дослідженні не розглядалися [6].

Особливості роботи Бюро в умовах повномасштабної війни проаналізували А. Овчаренко і А. Мишанич, де звернули увагу на зміну характеру загроз економічній безпеці, необхідність захисту бюджетної та фінансової систем держави, а також на роль БЕБ у протидії економічним правопорушенням під час воєнного стану. Положення дослідження «Роль Бюро економічної безпеки України в умовах воєнного стану» [7] є важливими для розуміння зовнішнього середовища діяльності Бюро, оскільки війна загострила традиційні загрози та спричинила появу нових сфер криміногенного ризику. Дослідження було спрямоване переважно на визначення загальної ролі БЕБ, а не на методологію його кримінологічного забезпечення.

Перспективи використання зарубіжного досвіду у сфері економічної безпеки досліджували Н. Моргун, С. Марчевський та О. Шевчук, проаналізувавши організацію діяльності правоохоронних органів іноземних держав, що забезпечують економічну безпеку, та обґрунтувавши доцільність застосування комплексних аналітичних, координаційних і превентивних механізмів. Результати дослідження «Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави правоохоронними органами» можуть використовуватися при формуванні моделі кримінологічного забезпечення БЕБ, зокрема для визначення значення міжвідомчого обміну інформацією, стратегічного аналізу й орієнтації на запобігання загрозам [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В українській юридичній науці було сформовано певне підґрунтя для дослідження діяльності БЕБ, розглянуто його правовий статус, компетенцію, місце в системі кримінальної юстиції та державного фінансового контролю, особливості правоохоронної діяльності, ризик-орієнтований підхід, проблеми інституційного становлення і функціонування в умовах воєнного стану, проте наявні праці не утворюють цілісної концепції кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ. Недостатньо визначеними залишаються поняття такого забезпечення, його мета, завдання, суб'єкти, об'єкти, принципи, функції та структурні складові, не

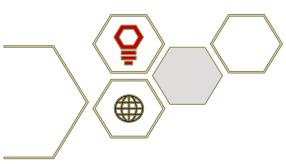

розроблено комплексного механізму використання кримінологічної інформації для діагностики стану економічної злочинності, встановлення її детермінантів, оцінювання та прогнозування криміногенних ризиків, планування превентивних заходів і визначення ефективності діяльності Бюро, що підтверджує доцільність формування самостійної теоретичної моделі кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ, визначення його змісту, структури, функціонального призначення та принципів реалізації, з'ясування його місця у системі інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності БЕБ, а також розроблення функціональної моделі, орієнтованої на виявлення, оцінювання, прогнозування та запобігання криміногенним ризикам у сфері економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливістю правового статусу БЕБ є поєднання правоохоронної та інформаційно-аналітичної складових діяльності. На відміну від традиційної моделі, що орієнтована переважно на розслідування вже вчинених кримінальних правопорушень, діяльність Бюро передбачає виявлення зон підвищеного ризику, встановлення причин і умов виникнення економічних загроз, прогнозування їх розвитку та підготовку превентивних управлінських рішень, що відповідає сучасному розумінню економічної злочинності як складного соціально-правового явища, що формується під впливом взаємопов'язаних економічних, правових, управлінських та організаційних чинників.

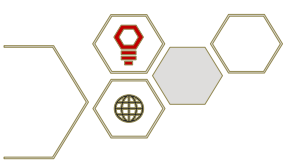
Припинення окремої злочинної схеми ще не означає усунення механізмів її відтворення, адже за відсутності аналізу причин, умов і закономірностей функціонування такі схеми можуть відновлюватися в інших секторах економіки або набувати нових організаційних форм, що зумовлює необхідність доповнення кримінально-процесуального реагування системним кримінологічним аналізом економічної злочинності.

Актуальність такого підходу особливо зросла в умовах воєнного стану. Перерозподіл бюджетних ресурсів, спрощення окремих регуляторних процедур, зміни у сфері державних закупівель, міжнародної допомоги та логістики створили нові криміногенні ризики, не усунувши водночас традиційних проявів економічної злочинності, а значна частина протиправних практик адаптувалася до нових умов функціонування економіки. За таких умов кримінологічне забезпечення діяльності БЕБ має виступати сполучною ланкою між інформацією про окремі кримінальні правопорушення та системним знанням про закономірності економічної злочинності. Призначення Бюро полягає не лише у накопиченні інформації, а й у виявленні типових моделей протиправної поведінки, криміногенних чинників, уразливих секторів економіки і формуванні на цій основі профілів ризику, аналітичних висновків і превентивних рішень.

Кримінологічне забезпечення не слід ототожнювати з інформаційно-аналітичною, оперативно-розшуковою діяльністю чи досудовим розслідуванням. Зазначені напрями спрямовані насамперед на виявлення фактів, осіб або окремих кримінальних правопорушень, а кримінологічне забезпечення має інший предмет дослідження, наприклад, закономірності формування, поширення та відтворення економічної злочинності, її детермінанти, криміногенні ризики та можливості їх запобігання, що обумовлює його самостійне місце у системі забезпечення діяльності БЕБ.

З огляду на викладене кримінологічне забезпечення діяльності БЕБ пропонується визначати як системну, науково обґрунтовану діяльність з одержання, накопичення, узагальнення, аналізу та практичного використання інформації про стан, структуру, динаміку, детермінанти, суб'єктів і механізми відтворення економічної злочинності з метою виявлення та прогнозування криміногенних ризиків, визначення пріоритетних напрямів діяльності БЕБ, розроблення превентивних заходів і оцінювання їх результативності. Запропонований підхід дає підстави розглядати кримінологічне забезпечення як самостійну концептуальну складову діяльності БЕБ, що поєднує інформаційно-

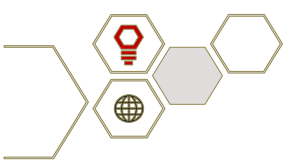

аналітичний потенціал Бюро із кримінологічним пізнанням економічної злочинності та орієнтує його діяльність не лише на реагування на вже вчинені кримінальні правопорушення, а й на усунення причин і умов їх виникнення.

Необхідність такого підходу обумовлена як особливостями правового статусу БЕБ, так і специфікою об'єкта його діяльності. Економічні кримінальні правопорушення характеризуються підвищеною латентністю, складними способами маскування, використанням легальних організаційно-правових форм, розгалужених фінансових зв'язків і значної кількості формально самостійних суб'єктів господарювання. Встановлення окремого факту порушення законодавства далеко не завжди дає можливість виявити криміногенний механізм, який зумовлює виникнення, функціонування та повторне відтворення відповідної протиправної діяльності, тому ефективність діяльності БЕБ значною мірою залежить від своєчасного виявлення криміногенних ризиків, комплексного аналізу детермінант економічної злочинності та використання отриманих результатів для формування і реалізації превентивної політики.

Інформаційно-аналітична діяльність БЕБ покликана забезпечувати виявлення не лише окремих кримінальних правопорушень, а й стійких взаємозв'язків між економічними процесами, нормативними прогалинами, управлінськими рішеннями, поведінкою суб'єктів господарювання та ризиками заподіяння шкоди публічним фінансам. Разом із тим аналіз фінансових чи господарських показників сам по собі ще не має кримінологічного значення, а стає складовою кримінологічного забезпечення лише тоді, коли його результати використовуються для встановлення закономірностей протиправної поведінки, виявлення чинників її поширення, прогнозування трансформації злочинних практик і розроблення заходів їх запобігання.

Практичне значення кримінологічного забезпечення підтверджується результатами діяльності БЕБ. Так, у першому півріччі 2023 року аналітичними підрозділами Бюро було упереджено розтрату бюджетних коштів на суму 4,3 млрд грн, виявлено реальні ризики втрат державного бюджету на 89 млрд грн та

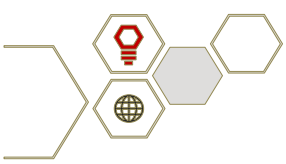

потенційні ризики на 82,5 млрд грн. Детективами БЕБ забезпечено відшкодування до бюджету близько 1,6 млрд грн збитків, а також вилучено підакцизних товарів та обладнання для їх незаконного виготовлення орієнтовною вартістю майже 3 млрд грн [9, с. 4].

Зокрема, аналітичними підрозділами БЕБ проаналізовано діяльність 12 870 суб'єктів господарювання, у результаті чого виявлено 314 випадків безпідставного заявлення бюджетного відшкодування ПДВ на загальну суму 1,8 млрд грн. Крім того, за результатами інформаційно-аналітичної роботи було упереджено незаконне відшкодування ПДВ на суму 1,1 млрд грн [10].

Наведені показники свідчать, що аналітична складова діяльності БЕБ має самостійне практичне значення, оскільки дозволяє виявляти криміногенні ризики та запобігати завданню шкоди ще до її фактичного заподіяння. Показники характеризують передусім результати діяльності самого органу і не можуть розглядатися як повне відображення стану економічної злочинності. Високий рівень її латентності зумовлює необхідність поєднання офіційної статистики з кримінологічним аналізом причин, умов, тенденцій і закономірностей розвитку відповідних процесів, тому одним з центральних елементів кримінологічного забезпечення має бути кримінологічна діагностика, завдання якої полягає у фіксації кількісних показників та у встановленні реального стану, структури, динаміки й територіально-галузових особливостей економічної злочинності. Об'єктом такого дослідження мають бути як завершені кримінальні правопорушення, так і типові моделі неправомірної поведінки, повторювані злочинні схеми, ризикові господарські операції та інші ознаки, що можуть свідчити про функціонування криміногенних механізмів.

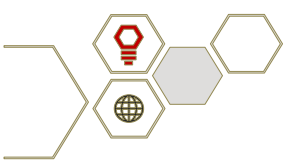
Виявлення ризикових ознак саме по собі не означає наявності кримінального правопорушення, а лише свідчить про підвищену ймовірність його існування і потребує подальшої перевірки. З цієї причини кримінологічне забезпечення повинно охоплювати формування системи індикаторів ризику та механізми їх оцінювання, постійного оновлення і перевірки. Лише за таких умов

ризик-орієнтований підхід забезпечуватиме концентрацію ресурсів БЕБ на найбільш небезпечних криміногенних процесах, не створюючи передумов для необґрунтованого втручання у правомірну господарську діяльність.

У цьому контексті криміногенні ризики доцільно розглядати як сукупність правових, економічних, організаційних, інституційних, соціальних і поведінкових чинників, що підвищують імовірність виникнення, поширення або відтворення економічних кримінальних правопорушень, а тому їх не можна зводити лише до фінансових відхилень чи нетипових господарських операцій [3; 6]. Правові ризики пов'язані з прогалинами, суперечностями та нестабільністю законодавства, що створюють можливості для неоднозначного тлумачення норм або використання формально законних механізмів із протиправною метою. Економічні ризики зумовлені диспропорціями цін, дефіцитом окремих товарів, значними обсягами державного фінансування, пільговими режимами та високою прибутковістю тіньових операцій. Організаційні ризики виникають унаслідок недостатньої координації між державними органами, фрагментарності інформаційних систем, обмеженого доступу до необхідних даних і відсутності єдиних методик їх аналізу, тоді як інституційні ризики обумовлюються корупційними зв'язками, конфліктом інтересів, неналежним контролем і можливістю використання службових повноважень для забезпечення функціонування злочинних схем.

В умовах воєнного стану особливого значення набувають ситуативні криміногенні ризики, що виникають унаслідок швидкої зміни економічного середовища, спрощення окремих адміністративних процедур, терміновості закупівель, зміни логістичних маршрутів, обмеження доступу до інформації та необхідності оперативного ухвалення управлінських рішень. За цих умов навіть тимчасова правова чи організаційна прогалина може використовуватися для привласнення бюджетних коштів, ухилення від оподаткування, незаконного переміщення товарів чи зловживання спеціальними правовими режимами [7; 12].

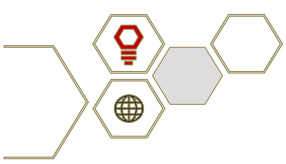

Не менш важливою складовою кримінологічного забезпечення є встановлення причин і умов економічної злочинності. Обмеження пояснення лише корисливою мотивацією правопорушника не дозволяє зрозуміти, чому окремі протиправні схеми набувають системного характеру, функціонують тривалий час, охоплюють значну кількість суб'єктів господарювання та відтворюються попри існування механізмів державного контролю. Пояснити це можна тим, що кримінологічний аналіз спрямований і на дослідження вже вчинених кримінальних правопорушень, і на виявлення комплексу детермінант, які зумовлюють їх виникнення та відтворення, що створює наукове підґрунтя для розроблення ефективних заходів запобігання [13, с. 5].

Аналіз детермінантів має здійснюватися на кількох взаємопов'язаних рівнях: загальноекономічному і соціальному, галузевому та індивідуальному, що дає змогу простежити взаємозв'язок між макроекономічними процесами, особливостями окремих ринків і поведінкою конкретних учасників економічних відносин [3; 8]. Поряд із макроекономічними, правовими та організаційними чинниками дедалі більшого значення набувають поведінкові детермінанти, зокрема особливості мотивації, правосвідомості та сприйняття кримінально-правових заборон, які можуть впливати на прийняття рішень у сфері економічної діяльності [14, с. 162], що дозволяє відмежувати випадкові порушення від системних злочинних практик.

Однотипні операції повторюються у різних регіонах, здійснюються через мережу формально незалежних підприємств, використовують однакові способи документального оформлення та спрямовані на одержання одного виду незаконної вигоди, що свідчить про існування стійкого криміногенного механізму, протидія якому повинна бути спрямована на притягнення до відповідальності окремих учасників, а також на виявлення інфраструктури, що забезпечує функціонування відповідної схеми.

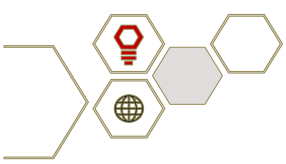
Самостійне значення у структурі кримінологічного забезпечення має прогностична функція, оскільки економічна злочинність характеризується

високою адаптивністю й здатністю швидко змінювати форми свого прояву під впливом законодавчих змін, посилення контролю чи трансформації економічного середовища. У зв'язку з цим прогнозування повинно бути спрямоване насамперед на передбачення напрямів трансформації злочинних практик із використанням інформації про зміни законодавства, перерозподіл бюджетних видатків, запровадження податкових і митних пільг, появу дефіцитних товарів, зміну експортно-імпортних потоків, поширення нових форм розрахунків і цифрових активів. Зростання бюджетного фінансування окремого сектору економіки повинно розглядатися насамперед як підстава для попереднього кримінологічного оцінювання відповідних ризиків.

Прогностична функція кримінологічного забезпечення не повинна обмежуватися констатацією можливих загроз, а має завершуватися формуванням альтернативних сценаріїв розвитку криміногенної ситуації та визначенням відповідних моделей реагування. Доцільно виокремлювати щонайменше базовий, несприятливий і критичний сценарії. Базовий відображає найбільш імовірний розвиток подій за збереження існуючих умов, несприятливий передбачає посилення окремих негативних чинників, зокрема розширення тіньового сектору економіки чи зниження ефективності державного контролю, тоді як критичний ґрунтується на поєднанні кількох факторів, здатних спричинити істотні бюджетні втрати, порушення функціонування стратегічно важливих секторів економіки або дестабілізацію окремих ринків.

Результати кримінологічної діагностики, аналізу детермінантів та прогнозування повинні становити основу превентивної діяльності БЕБ, яка не може обмежуватися лише проведенням слідчих дій або застосуванням кримінально-правових засобів реагування. Зміст її полягає у своєчасному усуненні або мінімізації факторів, що створюють умови для виникнення, функціонування і відтворення економічної злочинності, шляхом удосконалення законодавства, усунення прогалин у регуляторних процедурах, розвитку міжвідомчого інформаційного обміну, автоматизації перевірки ризикових

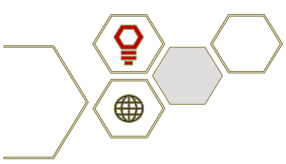

операцій, підвищення прозорості розподілу бюджетних коштів, удосконалення механізмів відстежування товарів і підготовки рекомендацій для суб'єктів господарювання щодо запобігання їх використанню у протиправних схемах.

Залежно від об'єкта впливу такі заходи традиційно можна поділяти на загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні. Загальносоціальна превенція спрямована на зменшення тінізації економіки, забезпечення стабільності правового регулювання, підвищення прозорості державного управління та формування добросовісного конкурентного середовища. Спеціально-кримінологічні заходи мають концентруватися на окремих секторах економіки, видах господарських операцій, криміногенних схемах і групах підвищеного ризику, тоді як індивідуальні заходи можуть застосовуватися виключно за наявності належних правових підстав щодо конкретних осіб або суб'єктів господарювання.

Самостійність кримінологічного забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України визначається специфічністю його предмета, мети, методів і практичних результатів. Предметом є криміногенні процеси у сфері економіки, метою – формування науково обґрунтованого знання, необхідного для їх своєчасного виявлення та попередження, методологічною основою – кримінологічний аналіз, діагностика, типологізація, оцінювання ризиків, прогнозування і моделювання, а результатом є вироблення рішень, спрямованих на усунення причин і умов економічної злочинності, що узгоджується із законодавчим закріпленням аналітичної функції БЕБ, ризик-орієнтованого підходу та управління ризиками як основних засад його діяльності [15].

Кримінологічне забезпечення посідає самостійне місце між інформаційно-аналітичним опрацюванням даних і прийняттям правоохоронних чи управлінських рішень, оскільки саме на цьому етапі фінансова, статистична, оперативна та процесуальна інформація трансформується у системне знання про закономірності розвитку криміногенних процесів. Без такого кримінологічного опрацювання ризик-орієнтований підхід фактично зводиться до використання

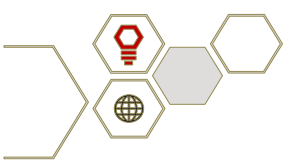

окремих технічних індикаторів, тоді як його реальна цінність полягає у можливості встановити місце виникнення ризику, але і, що важливо, причини його формування, закономірності розвитку та найбільш ефективні напрями його мінімізації. Підхід відповідає нормативно закріпленій моделі діяльності БЕБ, відповідно до якої ризик-орієнтований підхід передбачає не лише виявлення й оцінювання ризиків, а й прийняття управлінських рішень щодо їх мінімізації та постійне оновлення інформації про ризики.

На підставі проведеного дослідження кримінологічне забезпечення діяльності БЕБ варто розглядати як цілісну систему одержання, аналізу, інтерпретації та практичного використання кримінологічної інформації, спрямовану на виявлення криміногенних ризиків, прогнозування розвитку економічної злочинності, визначення пріоритетів діяльності БЕБ і формування превентивних управлінських рішень, що дозволяє перейти від інформаційного супроводу кримінального провадження до системного управління криміногенними ризиками у сфері економіки.

Концептуально кримінологічне забезпечення пропонується розглядати як безперервний цикл, у межах якого результати практичної діяльності стають джерелом нової кримінологічної інформації для уточнення ризикових профілів, перевірки ефективності застосованих заходів та вдосконалення подальших управлінських рішень. Циклічність і наявність постійного зворотного зв'язку забезпечують адаптивність запропонованої моделі до змін криміногенної ситуації та способів учинення економічних кримінальних правопорушень.

Авторська структура кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ охоплює сім взаємопов'язаних функціональних складових: формування кримінологічної інформаційної бази, кримінологічну діагностику, детермінаційний аналіз, оцінювання криміногенних ризиків, кримінологічне прогнозування, превентивне проєктування та оцінювання результативності. На відміну від традиційного інформаційно-аналітичного забезпечення, запропонована структура відображає повний цикл прийняття кримінологічно

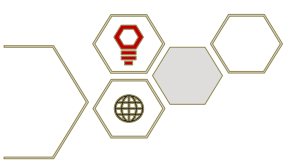
обґрунтованих рішень, починаючи від накопичення даних до оцінювання їх практичного впливу на стан економічної злочинності.

У межах запропонованої моделі формування кримінологічної інформаційної бази забезпечує інтеграцію відомостей із різних джерел, кримінологічна діагностика встановлює реальний стан економічної злочинності, детермінаційний аналіз виявляє причини та умови її відтворення, оцінювання ризиків визначає пріоритетність реагування, прогнозування дозволяє передбачати трансформацію криміногенних процесів, превентивне проєктування переводить результати аналізу в систему практичних заходів, а оцінювання результативності забезпечує перевірку їх ефективності та подальше коригування всієї системи.

Узагальнення зазначених положень дає змогу сформувати функціональну модель кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ, яка реалізується через послідовне проходження восьми взаємопов'язаних етапів: 1) формування кримінологічної інформації; 2) кримінологічна діагностика; 3) детермінаційний аналіз; 4) оцінювання криміногенних ризиків; 5) прогнозування; 6) превентивне проєктування; 7) оцінювання результативності; 8) коригування.

У межах дослідження БЕБ розглядається як спеціалізований орган нового типу, функціональне призначення якого не повинно обмежуватися виявленням і розслідуванням окремих економічних кримінальних правопорушень. Стратегічна роль БЕБ полягає у системному захисті економічних інтересів держави шляхом поєднання інформаційно-аналітичної, прогностичної та превентивної діяльності. Розвиток кримінологічного забезпечення здатний посилити аналітичний потенціал БЕБ, забезпечити обґрунтоване визначення пріоритетів, своєчасне виявлення криміногенних ризиків і формування заходів, спрямованих не лише на припинення окремих правопорушень, а й на усунення умов їх системного відтворення.

Наукова цінність запропонованої моделі полягає в тому, що вона орієнтує діяльність БЕБ як на документування вже вчинених кримінальних

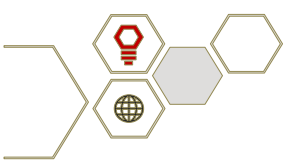

правопорушень, так і на своєчасне виявлення закономірностей формування криміногенних ризиків та їх попередження.

Практична реалізація запропонованої концепції потребує нормативного закріплення методологічних засад кримінологічного забезпечення, розвитку міжвідомчого інформаційного обміну, удосконалення аналітичних технологій, формування галузевих профілів ризику, системного кримінологічного моніторингу та підготовки міждисциплінарних фахівців. Ризик-орієнтований підхід повинен реалізовуватися з дотриманням принципів законності, пропорційності та захисту прав суб'єктів господарювання, що забезпечить баланс між ефективністю діяльності БЕБ і недопущенням необґрунтованого втручання у законну підприємницьку діяльність.

Висновки. Забезпечення ефективної протидії економічній злочинності потребує формування цілісної системи кримінологічного забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України. Створення БЕБ започаткувало перехід від переважно реактивної моделі правоохоронної діяльності до ризик-орієнтованої, у якій ключове значення має інформаційно-аналітична діяльність, кримінологічний аналіз, прогнозування і превентивний вплив на криміногенні процеси. При цьому інформаційно-аналітичне і кримінологічне забезпечення не є тотожними поняттями. Перше формує інформаційну основу діяльності БЕБ, а друге є її самостійним напрямом, спрямованим на дослідження закономірностей економічної злочинності, оцінювання криміногенних ризиків, прогнозування їх розвитку та формування превентивних управлінських рішень.

Під кримінологічним забезпеченням діяльності БЕБ слід розуміти системну, безперервну та науково обґрунтовану діяльність з одержання, накопичення, перевірки, узагальнення, аналізу й практичного використання інформації про стан, структуру, динаміку, детермінанти, суб'єктів, механізми та наслідки економічної злочинності з метою виявлення й прогнозування криміногенних ризиків, визначення пріоритетів діяльності БЕБ, формування превентивних заходів та оцінювання їх ефективності. Обґрунтовано, що такий

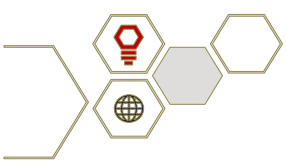

напряма має власний предмет, функції, принципи та методологічні засади, а його зміст охоплює кримінологічну діагностику, детермінаційний аналіз, оцінювання криміногенних ризиків, прогнозування їх розвитку, наукове обґрунтування превентивних заходів та оцінювання результативності їх реалізації.

Основа функціональної моделі кримінологічного забезпечення діяльності БЕБ становлять формування кримінологічно релевантної інформаційної бази, кримінологічна діагностика, детермінаційний аналіз, оцінювання криміногенних ризиків, кримінологічне прогнозування, превентивне проєктування та оцінювання результативності реалізованих заходів. Їх послідовна взаємодія забезпечує трансформацію інформації у науково обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на усунення причин і умов економічної злочинності.

Список використаних джерел

1. Тарасенко О. С., Старенький О. С. Забезпечення функціонування Бюро економічної безпеки України: окремі проблемні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 357–362. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/88>
2. Бабаєва О. В., Дядик В. О. Бюро економічної безпеки України в системі органів кримінальної юстиції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 505–509. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/125>
3. Карелін В. В. Щодо компетенції Бюро економічної безпеки України як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економічної діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 1. С. 116–119. DOI: <https://doi.org/10.15421/392125>
4. Піхоцька М. Р. Бюро економічної безпеки як новітній суб'єкт державного фінансового контролю. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2021. Вип. 7. С. 117–125. URL: https://journals.dpu.kyiv.ua/public/site/7_2021/13.pdf

5. Пузирна Н. С. Правові аспекти створення та діяльності Бюро економічної безпеки України. *Juris Europensis Scientia*. 2021. Вип. 2. С. 80–83. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2021/20.pdf

6. Шевчук В. М. Криміналістичне забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України: проблеми та напрями удосконалення. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 114–129. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.156.246537>

7. Овчаренко А. О., Мишанич А. В. Роль Бюро економічної безпеки України в умовах воєнного стану. *Правова позиція*. 2022. № 2 (35). С. 67–71. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.12>

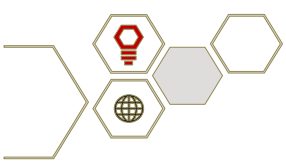
8. Моргун Н. С., Марчевський С. В., Шевчук О. О. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави правоохоронними органами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2022. Вип. 73, ч. 2. С. 74–80. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.43>

9. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за січень–червень 2023 року. URL: <https://esbu.gov.ua/diialnist/plani-ta-zvity/2023-rik>

10. Пів року роботи БЕБ: до бюджету відшкодовано 1,6 млрд гривень, зросли усі показники. Бюро економічної безпеки України. URL: <https://esbu.gov.ua/news/piv-roku-roboty-beb-do-biudzhetu-vidshkodovano-16-mlrd-hryven-zrosly-usi-pokaznyky> (дата звернення: 24.07.2025)

11. З початку року БЕБ упередило незаконне відшкодування ПДВ на 1,1 млрд грн. URL: <https://esbu.gov.ua/news/z-pochatku-roku-beb-uperedylo-nezakonne-vidshkoduvannia-pdv-na-11-mlrd-hrn> (дата звернення: 24.07.2025)

12. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за січень–червень 2023 року. URL: <https://esbu.gov.ua/storage/app/sites/32/uploaded-files/Звіт%20про%20діяльність%20БЕБ%20січень-червень%202023.pdf> (дата звернення: 24.07.2025)

13. Веселовська Н. О. Кримінологічна характеристика та запобігання втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / МАУП. Київ, 2021. 23 с.

14. Веселовська Н. О., Резнік М. О. Потенціал волонтера та його залежність від психотипу в контексті законодавчої новели щодо кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 157–164. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.33>

15. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20> (дата звернення: 24.07.2025)